

УДК 330.341.1

Лисенко С.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва
Моїсєєва Ю.Ю.,
асистент кафедри менеджменту
Красноармійський індустріальний інститут ДВНЗ
«Донецький національний технічний університет»

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»

Постановка проблеми. В контексті інноваційного розвитку економіки найбільшої результативності можливо досягти за умов наявності та ефективної реалізації інноваційних стратегій, які в свою чергу передбачають попередню оцінку інноваційних можливостей. Інноваційний потенціал є основою розробки стратегії розвитку як окремого суб'єкта господарювання так і регіону або країни в цілому. На сучасному етапі набуває все більшого поширення значення інноваційного потенціалу, його оцінки та аналізу. Для забезпечення ефективного механізму здійснення інноваційних перетворень необхідне теоретико-методичне осмислення сутності категорії «інноваційний потенціал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом зростає науковий інтерес до зазначеної проблематики. Дослідження методологічних та прикладних аспектів управління інноваційною діяльністю, визначення сутності інноваційного потенціалу, його структури й складових відображено у дослідженнях таких науковців як М. Головатюк [3], Д. Кокурін [7], Л.К. Шаміна [15], Л.С. Мартюшева [9], Е.Д. Дмитренко [6], М. Данько [4] та ін. Однак, незважаючи на значну кількість тлумачень поняття «інноваційний потенціал», визначення його сутності та структури залишається актуальним завданням і потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення сутності наукової категорії «інноваційний потенціал» на основі аналізу сучасних теоретико-методичних підходів до визначення цього поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність визначення поняття «інноваційний потенціал» зумовлена багатоваріантністю тлумачень та складових цієї категорії у науковій економічній літературі.

Вільне володіння цим поняттям дасть змогу суб'єктам господарювання об'єктивно оцінювати свої можливості, розробляти нові напрями інноваційної діяльності, формувати ефективну стратегію інноваційного розвитку [6].

Термін «потенціал» виник від латинського слова «potentia» – сила. У загальному розумінні це означає джерела, можливості, засоби, які можуть бути використані для досягнення будь-яких цілей [10].

В економіку даний термін прийшов з фізики, де він характеризує величину потенційної енергії у визначеній точці простору [13].

Розглядаючи економічний потенціал як економічну категорію, слід вказати на її багатоаспектність та складність, стосовно якої в науковій літературі існує велика кількість неоднозначних думок щодо її тлумачення.

Економічний потенціал, за визначенням української радянської енциклопедії, це сукупність економічних ресурсів і можливостей країни (групи країн), які можуть бути використані для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства.

Сучасний економічний словник Райзберга Б.А. визначає економічний потенціал як сукупну спроможність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання. За тлумаченням авторів цього словника економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим та науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством [12]. Отже, економічний потенціал в цілому характеризує можливості країни, галузі, регіону або підприємства щодо розвитку об'єкта.

За функціональною розмежованістю економічний потенціал включає такі складові частини: виробничий, трудовий, управлінський, інформаційний, фінансовий, маркетинговий, науковий, технологічний, інвестиційний, інноваційний та інші. Слід зазначити, що відносно до виділення структурних елементів даної загальної категорії сучасні науковці мають достатньо суперечливі думки. Так Б.К. Лісін та В.М. Фрідлянов [8] у складі загального або сукупного потенціалу промислового підприємства, науково-технічної організації виділяє:

- науково-технічний потенціал;

- виробничо-технологічний потенціал;
- фінансово-економічний потенціал;
- кадровий потенціал;
- інноваційний потенціал.

Зазначені науковці стверджують, що для повної реалізації загального потенціалу необхідна взаємодія та збалансованість всіх його складових.

Отже, інноваційний потенціал є невід'ємною частиною економічного потенціалу.

Звернемося до визначення поняття «інноваційний потенціал». Далі наведено декілька сучасних трактувань досліджуваної категорії, які згруповано та наведено у табл.1.

Таблиця 1

Трактування поняття «інноваційний потенціал» окремими науковцями

№	Автори	Трактування
1	Балабанов І.Т. [1]	сукупність окремих видів ресурсів, включаючи матеріальні, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності
2	Мартюшева Л., Калишенко В. [9]	сукупність організованих в певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть при певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинниках інноваційного середовища бути спрямованими на реалізацію інноваційної діяльності з метою задоволення потреб суспільства
3	Савчук А.В. [11]	сукупність усіх його ресурсів, які можуть бути задіяними у процесі здійснення інноваційної діяльності
4	Шутенко В.О., Городиський Т.І. [16]	інноваційний потенціал регіону – це спроможність регіону, використовуючи наявні ресурси та інфраструктуру, створювати інноваційний продукт та впроваджувати його на ринок.
5	Кокурін Д. [7]	інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, які можуть бути приведені в дію для досягнення цілей економічних суб'єктів
6	Данько М. [4]	інноваційний потенціал являє собою сукупність елементів, які необхідні для вирішення конкретних виробничих завдань та відображають готовність підприємства для їх рішення
7	Чухрай Н, Патора Р. [14]	стан підприємства на певний період часу щодо інноваційних можливостей
8	В. Д. Волосатов, Ю. В. Бабанова [2]	це спроможність створювати реальні цінності, які удосконалюють суспільство
9	Джаїн І.О. [5]	сукупна здатність науково-практичних знань і практичного досвіду, які є в розпорядженні суспільства на сучасному етапі його розвитку
10	Шаміна Л.К. [15]	це характеристика підприємства, яка відображає забезпеченість підприємства науковими кадрами і висококваліфікованими спеціалістами, сприйняття інновацій зовні і можливість реалізації нововведень у виробництві або організаційній структурі, ринковий потенціал, що влаштовує власника виробництва
11	Дмитренко Е.Д., Дробуш Н.В. [6]	сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.
12	Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [12]	інноваційний потенціал визначається як науково-технічний потенціал країни у вигляді науково-дослідних, проектно-конструкторських, технологічних організацій, навчальних закладів, персоналу та технічних засобів цих організацій

У сучасних наукових працях визначення категорії «інноваційний потенціал» зустрічається досить часто, але єдине та однозначне тлумачення сутності та його структури відсутнє.

Аналіз літературних джерел дозволяє визначити, що тлумачення даної категорії здійснюється з точки зору різних підходів. Більшість вчених (п.1-5 табл.1) використовують ресурсний підхід, який визначає інноваційний потенціал як сукупність необхідних ресурсів (матеріальних, інтелектуальних, інформаційних, науково-технічних, фінансових та ін.) для здійснення інноваційної діяльності. Слід зазначити, що даний підхід є найбільш поширеним при трактуванні категорії «виробничий потенціал», яка «корелює» з досліджуваною категорією. Безсумнівно, ресурси це основа формування інноваційного потенціалу.

На думку авторів ресурсний підхід є не досить повним, оскільки ресурси можуть біти використані по-різному. Ресурси, як об'єктивна компонента [2] інноваційного потенціалу, самі по собі носять потенційне значення та можуть дати результат тільки при поєднанні їх із працею, здатністю, досвідом, мотивацією, кваліфікацією, технологією, енергією. Останні можна визначити як суб'єктивну компоненту, яка включає

специфічні виробничі та управлінські знання, основні компетенції персоналу, креативність його мислення, мотивацію до інноваційної діяльності, інноваційно-орієнтовану культуру. Ефективна взаємодія об'єктивної та суб'єктивної компоненти буде сприяти досягненню інноваційної мети.

На думку В.М. Головатюка [3], основними компонентами ресурсної складової можна вважати людський капітал як головну креативну силу інноваційних перетворень (людський капітал інноваційного розвитку) та інвестиційну підтримку реалізації науково-дослідницької функції інноваційного потенціалу. Зазначений вчений стверджує, що при вимірюванні та оцінці інноваційного потенціалу важливу роль відіграє структурованість людського капіталу. У цьому контексті останній має враховувати: науково-дослідницький потенціал сфери науки; науково-прикладний потенціал працівників (поза сферою науки); потенціал поповнення людського капіталу інноваційного розвитку.

Кокурін Д. [7] при визначенні досліджуваної категорії акцентує увагу лише на невикористаних та прихованих можливостях накопичених ресурсів. Але наявні можливості та ресурси також можуть бути використані в інноваційному процесі за умови ефективного функціонування системи та процесу управління. Проте, Шаміна Л.К. при визначенні дефініції «інноваційний потенціал» більше уваги приділяє забезпеченості науковими кадрами та кваліфікації спеціалістів, що значно відрізняється від інших тлумачень.

Деякі вчені, наприклад Райзберг Б.А. [12], наголошує на тотожності інноваційного та науково-технічного потенціалу. Погодитися з таким трактуванням важко. Безперечно, що ці поняття пов'язані, але вважаємо, що науково-технічний потенціал є однією із складових частин інноваційного потенціалу, оскільки він пов'язаний тільки із розробкою та впровадженням нововведень у виробництво. Потенціал ринкової реалізації нововведення включає інноваційний потенціал, при формуванні якого, особливу роль відіграє маркетингова і збутова політика фірми.

У рамках другого підходу (представники Данько М., Чухрай Н., Патора Р., Волосатов Д.В., Бабанова Ю. В., Джаїн І.О.) [4,14,2,5] інноваційний потенціал визначається вченими як здатність підприємства щодо досягнення цілей інноваційного розвитку. При цьому, під здатністю розуміється наявність і збалансованість структури компонентів потенціалу, а під готовністю – достатність рівня розвитку потенціалу для формування інноваційної активної економіки.

На думку авторів, найбільш комплексно до визначення досліджуваного поняття підійшли науковці Дмитренко Е.Д. та Дробуш Н.В. [6], які стверджують, що саме інноваційний потенціал складає ядро загального потенціалу держави чи підприємства й визначає його реальну потенційну можливість щодо здійснення інноваційного розвитку. До основних складових інноваційного потенціалу вони відносять інформаційну, кадрову, технологічну, науково-дослідну складові.

Таким чином, інноваційний потенціал є важливою характеристикою спроможності підприємства, регіону або держави до розвитку інноваційної діяльності, а його ефективно використання підвищить конкурентні позиції на ринку.

Багатоваріантність тлумачень досліджуваної категорії свідчить про неоднозначність в розумінні сутності інноваційного потенціалу, що ускладнює його оцінку та унеможлиблює управління ним, адже щоб управляти, треба мати чітке уявлення про сутність об'єкту.

Висновки з даного дослідження. З огляду на всі вище проаналізовані тлумачення, пропонуємо наступне визначення. Інноваційний потенціал – це підсистема системи потенціалу суспільства, яка визначає мотивовану здатність об'єкта реалізувати наявні та приховані можливості для досягнення певної мети соціально-економічного розвитку.

Аналіз досліджень сутності інноваційного потенціалу дозволив визначити, що у більшості праць сучасних науковців основна увага приділена його внутрішнім зв'язкам та кількісним характеристикам. Зазначена проблема потребує подальших досліджень інноваційного потенціалу без відриву від інших складових, тобто як підсистеми більш великої та складної системи загального потенціалу суспільства, не тільки з погляду можливостей та спроможностей, але і з точки зору мотивації учасників інноваційного процесу, яка забезпечить реалізацію таких можливостей.

Література

1. Балабанов И.Г. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / И.Г. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 340 с.
2. Волосатов В. Д. Сущность и структура инновационного потенциала промышленного предприятия / В. Д. Волосатов, Ю. В. Бабанова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 3 (184). – Экономика. Вып. 24. – С. 134–138.
3. Головатюк В.М. Проблеми вимірювання й оцінки інноваційного потенціалу соціально-економічного середовища / В.М. Головатюк // Наука та наукознавство. – 2010. – № 3 (69). – С. 24-46.
4. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України / М. Данько // Економіст. – 1999. – № 10. – С. 26-32.
5. Джаин И.О. Оценка трудового потенциала : монография / И.О. Джаин. – Сумы: Университетская книга, 2002. – 250 с.

6. Дмитренко Е.Д. Методичні підходи до визначення змісту поняття інноваційного потенціалу та його складових [Електронний ресурс] / Е.Д.Дмитренко, Н.В.Дробуш // Сучасна економіка. – Київ: ДІПК 2011. - Випуск 3. — 122 с. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3
7. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Кокурин Д.И.– М. : Экзамен, 2001. – 575 с.
8. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития (Межгосударственное социально-экономическое исследование) [Электронный ресурс] / Лисин Б.К., Фридлянов В.Н. – Режим доступу:<http://masters.donntu.edu.ua/2004/fem/kladchenko/library/index5.htm>
9. Мартюшева Л. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л.Мартюшева, В.Калишенко // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61–66.
10. Савченко В.Н. Начала современного естествознания. Тезаурус. / В.Н. Савченко, В. П. Смагин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 336 с.
11. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности: моногр. / А.В. Савчук // НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецьк, 2003. – 448 с
12. Современный экономический словарь [уклад. Б.А. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Б. Стародубцева.]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 480 с.
13. Толковый словарь русского языка: В 4 т. [Электронный ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова.— М.: Сов. энцикл.: ОГИЗ, 1935-1940. – Режим доступу: <http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/default.asp>.
14. Чухрай Н.Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник. / Н.Чухрай, Р.Патора . – К. : КОНДОР, 2006. – 398 с.
15. Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия / Л.К. Шамина // Инновации. – 2007. – № 9 (107). – С. 58-60.
16. Шутенко В.О. Інноваційний потенціал регіону:теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В.О. Шутенко, Т.І. Городиський // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2001. – 564 с. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9773>.

УДК 330.341.11

Магдич А.С.,
к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародної
економіки та економічної теорії
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІК ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу і зростаючою інтелектуалізацією праці і капіталу. Для розвинутих економік світу є характерною інноваційна модель розвитку, в рамках якої приріст ВВП на 70-90% досягається за рахунок науково-технічної сфери. Перехід до інноваційної моделі розвитку намагаються здійснити сьогодні і нові індустріальні країни (НІК) Південно-Східної Азії та Китай. Також інноваційна модель економічного розвитку стає орієнтиром і для транзитивних економік Центральної і Східної Європи (ЦСЄ). Перехід до цієї моделі розвитку дозволить підвищити темпи економічного зростання, швидкість і якість інтеграції країн регіону до глобального економічного простору, істотно підвищити рівень соціально-економічного розвитку, в тому числі скоротити розрив у рівні доходів на душу населення у порівнянні з розвинутими країнами.

Деяким країнам ЦСЄ вдалося досягти певних результатів в цьому напрямку. За останні десятиліття вони зуміли вийти на дореформений рівень промислового виробництва, підвищити технологічність експорту, скоротивши при цьому частку сировинних товарів. Так, наприклад, Словаччина, Чехія та Польща значно збільшили експорт аерокосмічної, електронної галузей, ІКТ-продукції.

Однак, країни ЦСЄ, які відносно нещодавно вступили на шлях ринкової трансформації, за рівнем конкурентоспроможності та інноваційного розвитку поки відстають від країн-технологічних лідерів. Займаючи периферійне положення у системі міжнародного поділу праці, вони ще тільки намагаються завоювати свої ніші у глобальній економіці.